Als abonnee heeft u onbeperkt toegang tot alle journalistiek op trouw.nl. ZIEN EN ALS ABONNEE | ABONNEREN VANAF € 2,95 WEEK

De berg Mulisch

Harry Mulisch heeft de mogelijkheid van de dood in zijn denken simpelweg geen kans gegeven. Hij bezit tot op de dag van vandaag alvorl hy onsterfelijk is. Notities bij de vijfenzeventigste verjaardag van een ijdel genie.

door Cees Nooteboom

Cees Nooteboom 27 juli 2002, 00:00

Op zijn vraatlijst was Harry Mulisch er al van overtuigd dat hij een genie was. Hij wist alleen nog niet waarin. Als puber dacht hij dat er een belijnte schoolmuur in hem schuilging, en verwachtte dat het slechts een kwestie van tijd een zijn voorhuid ten de Noordzee voor de chemie zou worden toegelaten. Op zijn eidetiekmeter op te het Haarlemse huis van zijn vader moest hij schuilangst proeven uit en spielende een bordje op de deur met de tekst:

Laboratorium prof. Dr. Mr.

Ir. H. K.V. Mulisch Esq.

Bezoek

Stille

Maar op zijn zeventiende - dat Mulisch als zijn 'absolute leeftijd' beschouwt - wist hij dat het niet de Noordzeïjs voor de scheikunde, maar de Noordzeïjs voor de literatuur zou worden. Hij was, als donderslag bij nederze hemel, begonnen aan een boek over 'alles' en wist dat hij zijn bestemming had gevonden. Hij zou een beroemd schrijver worden. Niet alleen in Haarlem, niet alleen in Nederland, maar in de wereld. „Het is niet moeilijk om in Nederland een schrijver van belang te zijn', zei Mulisch in zijn ik de leving met de ontmisteur tiet'. Op weg naar de myrthe: „Maar ik ben lever niers naast Dostojevski, dan leest naast de klompen die hier voor grote schrijvers dooragan. Zo ijdel ben ik niet.

Het totale gebrek aan twijfel is kenmerkend voor de manier waarop Mulisch over zijn leven en werk dacht, heeft gedacht, en nog altijd denkt: „Ik heb er nooit aan gewijfeld dat het allemaal zo zou lopen', zegt hij nu, aanstande maandag tijdens zijn zeventigste, en vijftig jaar nadat hij debuteerde met de roman 'uchtbald ectsaldor'. „Niet te', vindt hij, „een kwestie van talent. Daar kun je je niet op laten voorstaan, dat heb je of dat heb je niet. Misschien ontdekken er nog op een dag in het DNA het schrijversgen - dat zou alles verklaren.'

Het gaat zelfs nog verder. In Mulisch' kosmologische levensfilosofie is geen plaats voor het toeval. Niet alleen acht hij zijn talenten genetisch vastgelegd, zijn hele leven beschouwt hij in hoge mate als voorbestemd. Als een verhaal dat er al is, maar dat alleen nog maar heeft te worden geleefd. Dat blijkt alleen al uit de manier waarop hij zijn werk gerijdeldeerd: zijn oeuvre bestaat beschreven: Op vrijdag zo jul werd ik geboren, negen pond zwaar, uit de Stille Oceaan opgevischt. Het was, schreef mijn vader in het babyboek, een dag na nieuwe maan, 1002 Nederlandse zomertijd. [...] Dieztelfde dag kwam de Venusius plotseling in de eerste weekring, maar de kraanen vermeldden niet of dat kwam door mijn geboorte of door Monsieur, die ook die dag zijn verjaardag vierde.'

Mulisch is altijd geïnteresseerd geweest door de 'rekenen' waarin het bestaan zich kenbaar maakt. Deze rekenen bestaat naarstig Mulisch alleen maar voor wie ze wil eten. Wrenken zij niet gezien, dan zijn ze er ook niet. Het zijn geen fetten, maar beeknoemer, schreef hij in de neiroloïge van zijn oude vriend Guillermo Romano. Het is dan ook niet toevallig dat Mulisch bestedens toeschreef aan het oeuvre dat ledsaeter teen hij op de drempel stond van zijn 'etzalende negentiste' in de literatuur.

De tekenen zijn Mulisch bijlsen achtervolgen. In vegh verhuisde hij uit Haarlem, zijn geboorteoord, en ging in Amsterdam wonen. Daar, op zijn kamer in een groot pand om de hoek bij het Leidse Plein, werkte hij aan het boek dat zijn doorbraak naar het grote publiek zou betekenen: 'Het stenen bruidsbed', een roman over een Amerikaanse geneeshuisarts op de Tweede Wereldoorlog vergleerd naar de puinhopen in het centrum van Dresden. Mulisch had zijn kamer even verlaten om een kop koffie te drinken in het nabijgelegen Hotel Amsterdam. Toen hij terugkwam zag hij een verder te werken, schoh hij zich wezenloos. „Mijn kamer zag eruit als Dresden.'

Het plafond was aan beneden gekomen en had het massief eikenhouten blad van zijn bureau gesplteen. Zijn stoel lag bedolven onder een stapel enorme blokken stuyvesti. Mulisch was aan de dood ontsnapt. De tekenen bevestigden Mulisch' geduldeen: het was ó a waar hij zich meer bezighield. In interviews die in de kranten verschenen nadat 'Het stenen bruidsbed' was gepubliceerd, stelde hij zonder omhaal dat hij zijn eigen boek 'goed' vond. En in zijn vrijmoedige hij bezaaiwerg: „Ik ben een groot schrijver, daar helpt geen moedertjeslief aan'.

Mulisch vindt dat werkelijk. Hij heeft niets op met het bescjeen Hollandse adagium 'doe maar gewoon, dan doe je al gek genoeg'. Mulisch heeft zijn hele leven simpelweg gedaan waar hij zin in had, en ondsaft grootaf wat hij dacht. Of dat nu jidel overkwam of niet, „Het is geen bescjeiden, ik ben neerstaf geweest en geklaverd. Zo is mijn karakter nu eenmaal. Mijn vader stoerde zich er ook al aan toen ik vraagt was.'

Niet alleen heeft Mulisch altijd gedaan waar hij zelf zin in had, hij kreeg er, naarmate de tijd verdrede, ook steeds meer plezier in om alle op het vuur te gooien. Mulisch dreef de zelfspot op de top in de hij vlugen bilanche roman 'De pupil' uit 1967, waarin hij zijn zelfportret als jongeman schetst. 'De pupil' is ten buitengewoon opmerkelijke jongeman van achtteen, even opgewonden als geromemeerd, met een roltetrait enathanklijke geen en een universele belangstelling, uitzonderlijk begaafd, meer een matrioes ambitie, gecombineerd met een tomeloze werkkracht, daarbij ongewijfeld cynisch', met een aanleiding meesterdenkers en een verhuiffend originele fantasie, ook erer geestig en at ernst, bovendien vrijwel volmaakt gebouwd en altijd smaakvol gekleed, welgemanierd, goed van de tongiem gesneden en bij dat alles van een harteverovende beschaidenheid.'

Op de achterflap van 'De pupil' staat een foto van Mulisch in zwemboxer, zijn lichaam diep gebronzeld, terwijl hij uitkijkt naar de volkam aan de andere kant van de Gelf van Napels. Het eren beljamt als beschouden onderhoudt hij de foto bidde. Van links naar rechts de Venusius, Harry Mulisch' Geoonfrontoeel met zijn eigen grap, zegt Mulisch achteraf, daveerend van het lachen. „Wie het ma nog niet begrijpt, begrijpt niers. Ik heb me tijdens het schrijven kapot gelachen met dat arrogante kaaar.'

Hoewel Mulisch zichtbaf dan met een flinke dosis ironie kan beizien, is zijn zelfverzekerdheid geen schijn. Verker nog: zijn 'geniale' zelfbeeld verschafte hem een ijzeren doeetvertrouwegem om dingen te doen die anderen wellicht niet schoonst of angst voor kritiek zouden laten. Nadat Mulisch in 1977 de P.C. Hooftprijs was toegekend, zegde hij dat hij meer de prijs en vind die ook niet beloemad onverdiend. Daarover wil ik geen beschulden of achtcloze katen tentoonspreiden', zei hij tijdens de uitreiking, zeres hij zich over de ceremonie maar aan zijn filosofische boek waarin hij het systeem dat aan idee' ten grondslag ligt, wilde ontrafelen.

Gedurende dertig jaar was 'De compositie van de wereld' in zijn achterhoofd aanwezig geweest. Hoonderen hoeken had hij erover gekeem. Twee volle jaren, 1964 en 1965, had hij enaan gearbeerm. Bijna een meter mappen met dulzenden aantekeningen, opzeiten, rekensommen, formules staat in de kast in zijn slaapkamer. Alles tevergeefs. Toetsal hij aan het einde van de jaren seventig zich een doodwaak weet te forceren. In zijn werkkamer deed hij alsnoch de experimenten (het systeem is gebaseerd op de 'octavitrie'), en vindt zich net na zo zijn element als toen hij seventien was en prawen deed in het 'laboratorium' op zijn Haarlemse ezidekamer. Mulisch had niet opgegeven. Waar de meeste mensen zouden zeggen: 'Dat was een jongensdroom, dat was tóen, ik voer het niet uit', daar dachte Mulisch: 'Kom, ik doe het wel'.

Natuurlijk was Mulisch zich erovan bewaar dat hij een risico nam door een voinisch filosofisch werk aan 'een materieel potentiër' te publiceren. Hij zag voor voor een charlatan worden uitgemaald ('een kraankjeerme onzinnaf' noemde W. F. Hermans 'De compositie van de wereld' na de publicatie in 1965), maar hij was bereid dat risico te lopen. Verstandig was het misschien niet maar, schreef Mulisch in zijn inleiding bij zijn filosofische magnum opus, 'verstandigheid moet men aan de dommen overlaten'.

Mulisch poste zijn gebroed in eigen kisciht niet alleen onverzaard toe in zijn werk, maar ook op zijn eigen leven. In 1980, net na de publicatie van 'De Aanslag', koeg Mulisch last van zijn in zijn oij. Zijn lijfarts, Julius Roos, vertrouwde het niet. Hij liet Roos maken van Mulisch' ingewanden, en constateerde dat die 'zich in de ring omen kwaadaardig gezwel bevond. Binnen een week werd Mulisch geopereerd. Zijn maag moest eruit. Mulisch bleef er doodbaiks bij, en verliet de avond vóóór de operatie zetb het ziekenhuis om met zijn vrienden Hans van Mierlo en Jeroen Heinemann nog uitgebreid te gaan taffen in de Oesterbar op het Leidseplein. Geen seconde twijfelde hij maan dat hij zijn zieker zou overleinen. Pas achteraf boosde hij dat zijn voorlevenskaas maar tien procent was geweest. „Dit heb je niet nooit verteld', zei Mulisch tegen zijn arts. „Je hebt er nooit naar gevraagd', antwoordde hij.

En zo was het geweest. Mulisch had de mogelijkheid van de dood in zijn denken simpelweg geen kans gegeven. Hij heeft tot op de dag van vandaag alvorl hij onsterfelijk is. „Ziet zijn geen situaties waarin je je zorgen moet maken', zegt hij. „Het was dudelijk wat ik had. Dat was lastig, maar zoo overgaan. De meeste mensen hebben een Schaam, ik ben een Schaam.

VERVOLG OP PAGINA 2

De berg Mulisch

VERVOLG VAN PAGINA 9

Toen ik boonde de ik kanker had, dacht ik meteen: we zullen wel eens even zien wie hier de baas is.' U begrijpt, twintig jaar na dato, wie dat was.

In de twintig jaar bestrijd Mulisch, zoals hij zelf al had voorspeld, de top van de Olympus. Hij publiceerde 'De ontdekking van de hemel', de literaire tegenhanger van 'De compositie van de wereld', en verhuifde daarmee zelfs zijn grootste critici. Van hen bleef hem inmiddels meer dan 500 roos-exemplaren verkocht, en verschijnen vertalingen over de hele wereld. Eind oktober zopit ovinde Mulisch al naar New York, voor de presentatie van 'The Discovery of Heaven'. Daags na zijn aankomst in de stad ian hij al in de lobby van zijn hotel (een van de weinige plaatsen waar hij onbekommerd een pijp mocht opstoken) in The Wall Street Journal een recensie van zijn boek. De eerste regel luidde: 'Wie zich afvraagt wat er met de filosofische roman is gebeurd - en wie doet dat niet? - moet zich tot Nederland wenden.'

Mulisch las snel verder. In de eest van het stuk vergeleek Jamie James, de criticus van The Wall Street Journal, Mulisch met de allergrootsten uit de wereldliteratuur: Nato en Homeros, Dante en Milton gebruikt Mulisch de kosmos als toneel en zijn themas is de geschiedenis en herinnering aan idee. Het boek geeft voor eens en voor altijd antwoord op de vraag wat Mulisch bezielde toen hij zijn oeuvre ondergang van idee. [...] Waar Eco zijn enorme erudiete gebruiker om een traditionele schoolstuk te schepgen, heeft Mulisch 'boek niers filosofie.' Toen Mulisch het stuk uit had, sloeg hij de krant dicht en begon onbeaufaidt te lachen. „Harry Hermans!

Grinnikend bekeek hij dat arrie recensie wel weer veel kwaad bloed zou zetten in zijn vaderland. „Eigenlijk had ik toen dood moeten gaat', zegt Mulisch, „maar dat zat er nog niet in'.

Verker nog: na de hernel te hebben omtekn, schreef hij nog twee schitterende romans, waarin hij opnieuw zijn eire zgeri is het leven rlep. Victor Werker, de hoofdpersoon van 'De procedure', een chemicus die ontdekt hoe leven uit de dood kan worden geschapen, is het spiegelbeeld van Mulisch. Hij werdt verwerkt op zatering 24 november 1965, de dag dat Mulisch de Reina Prinsen Geerligsprijs kreeg uitgereikt voor 'uchtbald ectsaldor'. In 1992, het jaar dat 'De ontdekking van de hemel' verschoen, deed Victor Werker zijn grote wetenschappelijke ontdekking. Verder heeft Werker ook Mulisch' lichten in spiegelbeeld: Werker droomt ervan een Nobelprijs te werden, maar staat op de nominatie voor de Nobelprijs in de chemie. Vlak voor het einde van 'De Procedure', en vlak voordat hij op kaftaabke wijze om het leven wordt gebracht, dreigt Victor Werker: „Als de rechter gaat, niet aanwezen, ook al is hier misschien de Zweedse ambassade.'

Het is de omgekeerde situatie van zijn schrijver: Mulisch droomde er ook van professor in de chemie te worden, maar staat op de nominatie voor de Nobelprijs voor literatuur. Mulisch knikt: „Ik voel me niet in mijn voor die prijs. Maar als ik hem krijg, voel ik me ook vereerd. Ga maar na wie de prijs allemaal niet hebben gekregen: Proust, Kafka, Tolstoj, Nabokov.'

Voor zijn laatste roman 'Siegfried' beduchte Mulisch dat hij een schrijver als hoofdpersoon wilde hebben, die het fantasie van Siegfried, de zoon van Hitler, op het spoor moest komen. „Ik dacht: wie zal ik eens nemen?' W. F. Hermans? Gerard Reve? Ach nee, waarom neem ik meertij niet? Die ken ik toch het beste.'

Zo ontstond Rudolf Hertzer, wiens naam niet toevallig betrokkte rlime heeft als 'Adolf Hitler'. Hertzer heeft een vrouw en een vriendin, twee dochters en een zoontje, rookt pijp en is aan iets oor dood. Bovendien heeft hij een magnum opus geschreven, 'De uitvinding van de liefde', dat hem in de wereld vergelijkbaar opleverde met Hermans, Dante, Milton en Goethe. Hertzer is wetbwaar de schaduw van de schadow die hij eens was', maar nog onbevrijd ze bezier schijnt van Siegfried.

In de ironische wijze waarop Rudolf Hertzer door Mulisch wordt verbeeld, lijkt hij wel een oudere versie van de jonge schrijver uit 'De pupil'. Hij is al even getalenteerd, en roosterm van net zo'n benijdenswaardig zelfvertrouwen'. Mulisch ontdekte zelf pas dat de twee schrijvers destijdse waren nadat hij 'Siegfried' al had gepubliceerd. Maar hij schrijft ber daarom niet minder waar: „Wij moeten dudelijk waarom ik hem in 'De pupil' geen naam heb gegeven'.

Niers is toevallig, in het universum van Mulisch. De schrijver is niet langer op weg naar de mythe, hij heeft zijn zijn vijfenzeventigste zijn dood bereikt. Hij kreeg iziam grochoven. Voor Mulisch geldt, wat ook voor Rudolf Hertzer geldt: Zijn leven lang deed hij eenvoudig waar hij zin in had, omdat hij zich anders dood zou vervelen, en toch was hij daarmee meer en meer in een kunstwerk verandert'.

MEER VOORPAGINA'S

voorpagina

Net binnen MEER

NIEUW
Aantal coronagevallen in Nederland daalt snel

Leading Dinsdag 31 Augustus

Vrt en rtlcakiem Rusland gebruikt van 75 procent minder artillerie

Nieuws Dinsdag 31 Augustus

Nees-baan Oekraïne moet Europese wapens met vooring krijgen

Nieuws Dinsdag 31 Augustus

Drie ontvoerpaarden uit Amsterdamse metropoolregio gaan samenwerken

Exclusief
Na pantservoertuigen hoopt Oekraïne nu op westerse tanks

Nieuws
Het beste restaurant ter wereld' sluit vanwege werkdruk. Kan het anders in topkeukens?

Best gelezen MEER

Pieter Wiedenberg staat terecht onder hij vluchtelingen van de...

Frank de Jonge ze een weekend grensoverschrijdend...

Wij samenvoorst
Europese zomer van 2022 breekt een hedendaagsh record

Wilt u iets delen met Trouw?

Tip hier onze journalisten

Algemeen
Over ons
Contact met Trouw
Privacystatement
Abonnementsvoorwaarden
Algemene voorwaarden
Cookiebeleid
Privacy instellingen
Auteursrecht
Colofon

Service
Klantenservice
Mijn account
Vakantieservice
Adverteren
Lezer-winkelp

Meer Trouw
Abonneren
Nieuwsbriefen
Digitale kiosk
Webarchief
Trouw App
Facebook
Twitter
Android apps
iOS apps

Navigeer
Cultuurmedia
Recensies
Archief

Op alle verhalen van Trouw zal oneerlijk copyright.
Wil je iets overnemen of weer verdeelbaarmen, hou ch illustratie gebruiken, niet dan neer: copyright@trouw.nl.
© 2023 DPG Media B.V. - alle rechten voorbehouden